

A HOMONNAI—TOKAJI ÁTÜTÉSES BÉLYEGFOGAZÁS REJTÉLYE

KAMODY MIKLÓS

A bélyeggyűjtők körében közismert az osztrák bélyegkiadás őskorából a tokaji átütéses fogazás. Kevés gyűjtő mondhatja magáénak ezen különleges postabélyegeket. Ritkasága és értéke miatt még hamisítani is érdemesnek tartják. A múlt század közepén, néhány évvel a magyar polgári forradalom és szabadságharc után akadt valaki ezen két postaszervnél, aki könnyített a bélyegek kezelésén és a hagyományos ollóval történő levágás helyett a bélyeg perforálását kísérte meg.

A Filatéliai Szemle XVI. évf. 2. számában *Anton Jerger* bécsi filatelista tollából megjelent cikk nyomán megkísérlem felidézni a több mint 100 év előtti postai állapotokat, a két hivatal működésének körülményeit, járatí rendjét, létszámviszonyait, azokat a körülményeket melyek között ez a különleges eljárás született, hátha közelebb jutunk a „rejtély” megoldásához.

A magyarországi kis Homonna községben dolgozott egy ismeretlen postamester, aki saját szakállára újítást vezetett be — írja *Jerger* —, hogy a bélyegek eladásakor megkönnyítse vele a szétválasztás munkáját. 1852. tavaszi keltezésel állapíthatók meg az első Homonnáról származó átütéses fogazású bélyegek. Néhány hónapi használat után ismeretlen okból megszűnik az átütéses bélyegekkel való bérmentesítés, s helyette feltűnik ugyanaz a fajta átütéses fogazásmód Tokajban. Így történt, hogy a jelenség mint tokaji átütés vált ismeretessé, holott igazság szerint „Homonnai átütésnek” kellene nevezni, mivel kétségtelen, hogy először Homonnán alkalmazták. A levélanyag alaposabb vizsgálata és időrendi besorolása kellett ahhoz, hogy megállapítsák; Homonna és Tokaj nem egy időben, hanem egymást követő időben használta az átütést, Homonna korábban, Tokaj később. A tokaji átütés 1854-ben megszűnik. Hogy miért? Ezt eddig nem sikerült és valószínűleg ezután sem sikerül kideríteni, hacsak a véletlen nem segít. A hivatalos dokumentációs anyag, ami annak idején a kassai postaigazgatóságnál feküdt el, mit sem tud az átütésről s annak megszüntéről. Nincs kizárva, hogy a postamester nyugdíjba ment.

Naptárilag is az átütés először Homonnán jelenik meg, de csupán néhány hónapi időtartamra. Ezt követően mintegy másfél évig Tokajban mutatható ki a használata. Itt a magyarázata miért fordul elő Homonnán annyival ritkiábban mint Tokajban. Ehhez járul még, hogy Homonna sokkal kisebb község egészen csekély kereskedelemmel, míg Tokaj vásárhely volt, sokkal élénkebb kereskedelmi forgalommal, és közigazgatási központ 1565 óta működő

postahivatallal. Ennyit ír *A. Jerger* a homonnai—tokaji fogazási kísérletről. *Jergeren* kívül több magyar filatelista is foglalkozott e témával. Kutatásom nem a bélyeg filateliai jellegzetességeivel inkább, a bélyeg felmerülése és megszűnés körülményeire irányult.

Az északmagyarországi posták múltjának kutatása során Tokaj postájával kapcsolatosan több becses adatra bukkantam. A keresett évek 1852—1854 a magyar történelem nehéz időszakának évei. A Habsburg abszolútizmus, a Bach-korszak éveinek emlékét nem szívesen őrizték postai vonatkozásban sem, ezért igen hiányosak tárgyi emlékeink. Szerencsére akadt néhány postás dinasztia, akinek személyi okmányai, megőrzött tárgyi emlékei utalnak a kor postájának működésére.

A szabadságharcot követő években a tisztí névtárak nem jelentek meg a közigazgatási átszervezést követő sok személyi változás miatt. Amikor az 1850-es évek közepén a személyi változások már szűnőben voltak, a megjelenő tisztí névtárak a postára vonatkozóan akkor sem hoztak adatokat. Bár a posta a Kereskedelmi Minisztérium irányítása alá tartozott, a hivatalok közül csak igen kevés volt állami kezelésben, inkább szerződési viszony kötötte a postamestereket és kiadókat az államhoz, a közigazgatáshoz. A Kereskedelmi Minisztérium hivatalos lapja, *Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des Österreichischen Handelsministeriums*, vagy ennek elődje, az 1850-ben megjelent *Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und Telegraphen* bőven hoz személyi változásról hírt (postamesteri állás, kiadói állás meghirdetése, kinevezés, nyugdíjazás, hivatal megnyitás, szállítás kiterjesztése, szállítási rend változása) de nem rendszeres és nem következetes.

A felkutatott adatok alapján feltárult a két postaszerv múlt századbeli postaviszonya, működésének körülménye. Homonna levélszedőség 1811-ben nyílt, a levélszedő személyét nem ismerjük. 1815 és 1826 között Württemberg Ferencet, 1835—1836 között Grimm Károlyt találjuk ott levélszedőként működni. A levélszedőség ovális keretű *Homonna* vagy *Homonnau* névbélyegzőt használt. A szabadságharcot megelőzően 1838-tól 1847—1848-ig és azt követően is a levélszedőséget Bazony Ferenc látta el. A felvett levélküldeményeket a hét bizonyos napján a nagymihályi postára szállította, ahonnan a postáját útján a kellő irányban továbbítást nyertek.

Az osztrák abszolútizmus postai vonatkozásban sok újat hozott. Az új kereskedelmi miniszter b. Bruch egymás után hozta a széles látókörű és jó gazdasági érzékről tanúskodó rendelkezéseit. Rövid működése után a posta fejlődése az új érdekeknek és gazdasági helyzetnek megfelelően tovább tartott. A posta szervezete jelentős átalakuláson ment át, feladatkörüknek megfelelően minősítették a postákat: Hivatallá (*Postamt*) minősültek azok amelyek csak postakezeléssel — postaállomási szolgálat nélkül — lettek megbízva. Postahivatal és postaállomás (*Postamt und Poststation*)-nál mindkét szolgálati ágat egy postamester (szállítópostamester) látott el akkor is, ha a két szolgálati ág nem ugyanazon házban, hanem helyiségbelileg szétválasztva működött.

Postaállomás (*Poststation*) volt azon a helyen, ahol egyedül a postalóváltó (Poststall) működött, kezelési szolgálatától elválasztva.

Postakiadáság (*Postexpeditio*) a volt levélszedőségből latinus nevéen

collecturaból létesült. Ez a mostani fiókpostának felel meg. E kiadóság kétféle lehetett, olyan amelyik egyidejűleg gyalogküldönc, vagy lovasküldönc szolgálatot látott el és olyan amelyik ilyen szolgálatot nem teljesített. Az előbbieket a szolgálatért az éves járandóságon és hivatali átalányon kívül a küldönc díjra is igényt tarthattak.

Megszűnt a kocsiposta és levélposta különállósága és külön igazgatása, a két ténykedési ágat egyesítették (1850). A legnagyobb jelentőségű újítás az egységes levélpórtó rendszer, a levélbélyegek használatának a bevezetése volt.

Az 1850. június 1-től bevezetett reform a levélpostai viteldíjakat leszállította, az eddigi fél lat helyett egész lat súlyt vett alapul. Ennek megfelelően a helybeli leveleket 2 krajcárral, a távolságiakat 10 mérföldig 3, húsz mérföldig 6, ezen túl 9 krajcárral díjazták. A helyi leveleknél az ajánlási díj 3, vidékieknél 6 krajcár volt. A bélyeghasználat kezdettől fogva közkedvelt lett, mégis szorgalmazni kellett annak elterjedését, amint azt a hivatalos lap is tanúsítja: „Bár a levélbélyegeknél a levelek bérmentésére való felhasználása az egész országban örvendetes előrehaladást mutat, a postaigazgatás szükségét érzi, hogy az eredetileg eltökélt szándéka szerint a levélbélyegek elterjesztését — a lakosság kényelmének szempontjából — rendeletileg szabályozza, ezért a »levélbélyegek használatára« tárgyban rendelkezést hozott. Ez a rendelkezés új kiadásban nyolcadformájú plakáton jelent meg, amelyet nemcsak a postabiztosok terjesztenek az esetleges szolgálati útjukon ahol szükségszerűen megjelennek, hanem a kerületi postaigazgatóság főmunkatársai útján a községi előljáróságok részére is terjesztésre kézbesíteni kell.”¹

Az 1851—1853. években rendezték a posták személyzeti ügyét is. Mindazokat a postai szolgálatban állott tisztviselőket, akik a szabadságharc idején az osztrák igazgatás szempontjából hűtlennek bizonyultak (wegen verwichten Dienstvertrauens), szolgálati bizalom elvesztése miatt elbocsátották. A postamestereknek az alkalmazási jogcímüket igazolni kellett. Aki ezt elfogadhatóan nem tudta, úgy a szolgálatból 6 havi felmondással elbocsátották. Megszüntették az életfogytiglani postamesteri kinevezést, a postamesteri szerződést 6 havi felmondással kötötték. Eltörölték a postamesterségek örökösödési jogon való birtoklását. Az igazolási eljárások során, melyek 1854-ig is tartottak szabadultak meg azoktól a postamesterségektől, amelyek örökös eladhatási, vagy átruházási joggal voltak terhelve.

Postamesterül előszeretettel alkalmaztak tehetős földbirtokosokat, főurakat, grófokat, bárókat, sőt hercegeket. Természetesen ezek maguk nem dolgoztak, csak a jövedelmet húzták, maguk helyett adminisztrátorokat, kiadót tartottak. A főúri postamester csak a joggal rendelkezett — olykor több birtokán levő hivatallal is. A rendszer ezeket találta politikailag, de nem utolsó sorban anyagilag is a legmegbízhatóbbaknak. Hogy ez a főúri postálkodás mennyire divat volt, mutatja hogy még 1872-ben is 33 gróf és báró, 3 herceg birtokolta az egyes vidéki postamesterségeket.

Ennek a fejlődésnek köszönhető Homonna is, hogy előrelépett és a levélgyűjtőhelyből kiadóság lett. 1852 elején jelent meg az erre vonatkozó pályázati hirdetmény:

„Postakiadóság létesítése Homonnán

A kassai postaigazgatóság pályázati kiírása szerint (1852. I. 14. 130. sz.) Homonnán postakiadóságot állít fel. Ezzel jár 80 forint évi fizetés, évi 12 forint hivatali költség átalány és megfelelő küldönc átalány. Ezért hetenként négyszeri levéltovábbítást kell lovasküldönc útján Homonna és Nagymihály közt 1 5/8 távolságnyi úton ellátni. Biztosítani kell a szolgálati szerződés megkötése ellenében 100 forint kauciót akár készpénzben, akár 3%-os kamatozás mellett állampapírban.

A pályázók kérelmüket 1852. február 15-ig a nevezett postaigazgatósághoz születési, iskolai és nyelvismereti bizonyítvánnyal, vagyoni helyzetük igazolásával vigyék magukkal és nyilatkozzanak milyen évi összegért látják el a postatovábbítást Homonnáról Nagymihályra és vissza.”²

A pályázatot valaki az előírt időben be is adta, az évi fizetést meghaladó biztosítékot letette, a szolgálati szerződést a kassai igazgatósággal meg is kötötte, amit a kiadóság megnyitására 1852. május 17-én megjelent közlemény bizonyít: „Postakiadóság megnyitása Homonnán Magyarországon, Homonna községben Magyarországon (Kassai Kormányzósági kerület Zemplén megye Homonnai körzet) 1852. V. 1-én a postakiadóság működésébe lépett, mely egyelőre csak levélpostai szolgálattal foglalkozik és az összeköttetést a nagymihályi cs. és kir. postahivatallal egy héten négyszer közlekedő lovasküldönc útján tartja.” A jegyzék tartalmazza az új postaállomás földrajzi távolságát és a kézbesítési körzetet.³

Homonna község tehát 1852. V. 1-től kezdve postakiadósággal (Expedientstelle) rendelkezik levélpostát vesz fel, továbbít és a rendelethez csatolt „jegyzék” szerint díjaz és kézbesít.

A kiadók szolgálati szerződés kötését 1850-ben szabályozták, a pályázatot elnyert kiadóval is a formanyomtatvány szövegezése szerint kötöttek szolgálati szerződést. A postakiadói szerződés a kiadó működését, jogait és kötelességeit az alábbiak szerint szabályozta:

1. A kiadónak kötelessége volt térítés nélkül beszerezni a hivatal működéséhez szükséges kézségeket, bélyegzőt, hivatali pecsétnyomót, a nyomtatványok kivételével.

2. Köteles beszerezni bőrből készült zárható postatáskát 2 kulccsal, melyek közül egyiket a postahivatal (mármint Nagymihály), másikat a küldönc magánál volt köteles tartani.

3. A kapu, a bejárati ajtó felett császári sasos címert volt köteles elhelyezni. Az irodahelyiség ajtaján kívül a legújabb portódíjzabást és a bélyeg útján leróható levélpostai díjakat köteles volt kifüggeszteni.

4. A tűz és betörésbiztos szolgálati helyiséget úgy kellett kiképezni, hogy az elválasztott pénztár helyiségben a pénz és küldemények védelmét biztosítsa, zavartalan kezelést tegyen lehetővé. A kezelési helyiségben feliratot elhelyezni, hogy az oda való belépés idegeneknek tilos. Köteles volt azon helységek jegyzékét kifüggeszteni, amelyek a hivatalhoz 10 vagy 20 mérföldön belül fekszenek.

5. Köteles pontos és előírászerű számadást készíteni és azt a postaigazgatósághoz az előírt időben beküldeni. A késedelmes beküldés minden napjáért 30 krajcár büntetést fizetni.

6. Felelősséggel tartozott az okozott kárért, azok biztosítására az igazgatóság által előírt kauciót letenni.

7. Betegség, magánügy intézése esetén helyettest saját költségén volt köteles állítani, akiért anyagi felelősséggel tartozott.

8. Felmentés, áthelyezés, postaállomássá való átminősítés esetén vagy ha körzetében postakiadóságot állítanak fel, a postaigazgatóság jóindulata szerint — tekintet nélkül a postakiadó igényére — kártérítést kaphat.

9. A munkaviszony kölcsönösen féléves felmondással megszüntethető. Az államigazgatás fenntartja a jogát, hogy a postaszolgáltatból eredő jogellenes cselekmény esetén, vagy ha a kiadó méltatlan magatartást tanúsít, minden további értesítés nélkül elbocsátható, költségére helyettest kell alkalmazni, aki addig marad, míg a szolgálat ellátására alkalmasabb személy nincs.

A megnyílt homonnai kiadóságnak 1852. V. 1-től kezdve hetenként négy-szeri összeköttetése volt Nagymihály postahivatallal: Homonnáról vasárnap, kedden, csütörtökön és pénteken este 5-kor indult a lovasküldönc Nagymihályra és este 9-kor érkezett meg. Térti útján hétfőn, szerdán, pénteken és szombaton reggel 6 és 9 óra között tette meg. Mivel a kezelési munkát és a járatit szolgálatot egy személy időbelileg sem tudta ellátni, nyilvánvalóan lovasküldöncöt tartott e célra a kiadó.

Felvetődik a kérdés; lehet-e valami összefüggés a homonnai postakiadóságnak 1852. V. 1-én történt megnyitása és a Homonnához fűződő első átütéses fogazás megjelenésének ideje — ugyancsak május hónap — között. Ez igen valószínű, sőt biztos. Az a személy, aki a kiadóságot szerződés útján megkapta, a bélyegzőt saját költségén beszerezte, a postahely létesítésével megközelítően egyidejűleg alkalmazta az átütéses fogazást is.

A személyét illetően több elgondolás vetődhet fel, ezek közül két variáció látszik a legvalószínűbbnek. Az első megoldás szerint a volt levélszedő Bazony Ferenc nyerte el a kiadóságot. Mellette szól, hogy őt nem a forradalmi kormány nevezte ki, vagy bízta meg a postaszolgálattal, hiszen működése Homonnán 1838-tól kezdve megszakítás nélkül kimutatható. Általános gyakorlat volt, hogy a postaszerv átminősítése esetén az addig szolgálatot teljesítőt bízták meg, hiszen a feltételeknek legjobban megfelelt és bizonyos előjoggal is rendelkezett. Ha ezt a megoldást találjuk elfogadhatónak, felvetődik a kérdés, miért csak 1852. V. 1. után jutott eszébe a fogazás alkalmazása, holott a bélyeg 1850 körül már rendelkezésre állt és használhatta volna az eljárást. A feltett kérdésre vagy azt válaszoljuk, hogy a kiadóság megnyitása után jutott eszébe Bazonynak az ötlet — ami nem valószínű — vagy azt, hogy más ötletét valósította meg.

A kiadó személyét illetően felvetett másik variáció szerint olyan személy kapta meg a hivatalt — esetleg ideiglenesen — akinek egyformán volt kapcsolata Homonnával és Tokajjal. Mivel egyidejűleg két helyen nem postáskodhatott, ezért maga helyett adminisztrátort tartott. Ilyen személlyé változott Bazony Ferenc volt levélszedő, aki főnöke ötletére végezte ezt az eljárást néhány hónapig, Tokajba való áthelyezéséig és a hivatal végleges betöltéséig. A szálak a tokaji Szerviczky családhoz vezetnek.

Az összefüggések megértése érdekében szükségesnek tartom a tokaji posta múltjával igen keveset foglalkozni. Tokaj Homonnához képest nagy helység,

CCLXXII			
Namen der Ober-Postämter, Post- und Kambiaturs-Stationen und Briefsammlungen.	Ort und deren Natur. Wechsell.	Reise-Routen.	Posten von Wien.
Török-Sat.-Miklos, Postst. im Ofner D. P. A. B.	D. Ungern Nevas. O.	siehe Route X. Staj. 4.	27 1/2
Tövis, (Tovisium), Postst. im Hermannst. D. P. A. B.	Siebenbürg. Karisburg. O.	f. A. XIV. St. 2. A. X. St. 27. und Namest. in End dieses Postenweiss.	54 1/2 34 1/2
Tokaj, (Tokainum), Postst. im Kaschauer D. P. A. B.	D. Ungern Zappin. Grif.	siehe Route XXXV. Staj. 2.	34
Tolna, Poststation im Ofner D. P. A. B.	Stingara Toln. O.	siehe Route VIII. Staj. 7.	28
Topolya, (Tappolya), Poststation im Semlin. D. P. A. B.	D. Ungern Barch. O.	siehe Route IX. Staj. 10.	32 1/2
Tornallya, Poststation im Kaschauer D. P. A. B.	D. Ungern Göner. O.	siehe Route LXII. Staj. 9.	37

CCLXXIII					
Brief-Verförderung.					
Abgang von Wien.			Ankunft in Wien.		
geht ab	für	kommt dort an	geht dort ab	für	kommt hier an
Dienstag		Sonabend	Montag		Freitag
Freitag	Ofen	Dienstag	Donnerstag	Albony	Montag
Nachts.		Mittags.	Nachts.		Frei.
Dienstag	Albony	Donnerst.	Samstag		Montag
Freitag	ausg. Tem. Mühlst.	Freitag	Donnerstag	Kämenb.	Freitag
Nachts.		Früh.	Samst.		Früh.
Dienstag		Montag	Dienstag		Montag
Freitag	Ofen	Donnerstag	Sonabend	Uphraci.	Freitag
Nachts.	Debreczin	Nachtsmitt.	Samst.	Ofen	Freitag
Mittwoch		Dienstag	Donnerstag		Mittwoch
Sonabend	Ofen	Sonabend	Montag	Tallya	Sonabend
Nachts.	Tallya	Samst.	Samst.	Uphraci.	Früh.
Dienstag		Freitag	Sonntag		Mittwoch
Freitag	Ofen	Montag	Donnerstag	Ofen	Samstag
Nachts.		Nachtsmitt.	Mittags.		Früh.
Dienstag		Sonabend	Dienstag		Samstag
Freitag	Ofen	Dienstag	Freitag	M.-Theora.	Mittwoch
Nachts.	M.-Theora.	Nachts.	Nachtsmitt.	Ofen	Früh.
Mittwoch		Montag	Mittwoch		Montag
Sonabend	Ofen	Donnerstag	Sonabend	Gacs	Donnerstag
Nachts.	Gacs	Nachtsmitt.	Abende.	Ufegy	Früh.

1. kép. Tokaji posta járati rendje 1800-ban a Crusius-féle Postlexikon szerint

mezőváros, járási székhely, fontos kereskedelmi útvonal mentén fekszik, jelentős Tisza-átkelőhely élénk iparral, kereskedelemmel. Postájának múltja a XVI. század első feléig visszavezethető. Az első postajáratát és állomását I. Ferdinánd idejében Taxis Antal szervezte, de fontos szerepet játszott a Rákócziak postahálózatában is. Postai múltját a Posta c. lap 1972. évi augusztus és szeptemberi számában dolgoztam fel. E nagyforgalmú helyen a postamesterséget 1806-tól családi alapon Szerviczky György bírta.⁴ Ez a család a tokaji görög kolónia tagja, ősei a török hódoltság idején a törökök elől a Balkán félszigetről menekültek és telepedtek le Tokajban. A menekült görögök szorgalmuk és kereskedelmi tevékenységük révén hamarosan jó gazdasági helyzetet teremtettek maguknak, meggazdagodtak, nemesi kiváltságokat szereztek. Szerviczky egyik felmenőjének Papademos Kharis-nak a fiát már Szerviczky István névre keresztelte 1658-ban György páter tokaji görög lelkész. Újabb bevándorlások révén a családok száma növekedett, 1738-ban 22, 1768-ban már 26 görög eredetű családot tartottak nyilván Tokajban. Ide tartoztak egyházi tekintetben a környező községek (13–14 község) görög ortodoxai. Ismert családok Tokajban a Karácsonyi, Kardossy, Pusztay, Dogály, Duvary, Bacsó, Parda, Matsonyi,

Duchon és Zákó. Karácsonyi Tamás 1863-ban főbíró volt, lánya Anna, Szerveczky postamester felesége. A görögök Tokajból igen élénk forgalmú mezővárost fejlesztettek ki, elfoglalták a gazdasági, majd később a társadalmi és közgazgatási funkciókat, élénk hiteléletet létesítettek, pénzkölcsönzéseket, vállalkozásokat kezdeményeztek, annak ellenére, hogy az őslakosság igyekezett gátat vetni gyarapodásuknak. Tokaj legszebb barokk, copf épületei jelenleg is a görög kereskedelem emlékét őrzik.

Az egyik legmódosabb tokaji család a Szerveczky család volt. Szerveczky György 1806-ban megszerezte öröklési joggal a tokaji postamesterséget. Jó anyagi helyzetét bizonyítja, hogy 1790-ben épült görögkeleti templom vörösmárvány oltárát 1804-ben ő emeltette a maga és családja dicsőségére. Mint adományozónak az emlékét a templom (most helytörténeti múzeum) keleti oldalán elhelyezett emléktábla hirdeti ezzel a szöveggel: „Szerveczky György több t. vármegye táblabírája, a tokaji cs. kir. posta tulajdonosa, meghalt 1833. VI. 21-én. Emlékét állította neje Karácsonyi Anna.” Halála után a postát fia (II. Szerveczky György) örökölte, akinek működését 1833 óta nyomon követhetjük. A postát valóban csak birtokolta, maga nem kezelhetett, hanem üzleti és gazdálkodási ügyeit intézte. Szerveczkynek ugyanis Homonnán volt földbirtoka, ebből következtetünk homonnai postai kapcsolataira. Tokajban rendszeresen tartott adminisztrátort. Valami oknál fogva azonban adminisztrátorai nem maradtak meg nála hosszabb ideig, néhány év után már más személy dolgozik a hivatalnál. 1836—1837-ben egy Kállay Lajos nevű adminisztrátora volt, ezt váltotta fel 1838—1840 között Turcsányi István. Az 1840-es évek elejétől Zákó János adminisztrátorkodott nála, még 1847-ben is őt találjuk ott, Zákó ugyancsak görög származású, kereskedő család tagja, bizonyára jól kijött a postamesterével. Személyével más vonatkozásban is érdemes foglalkozni.

Zákó János családja jóhírű kereskedő család volt. Tokajban a fő téren a görög kereskedők házainak sorában ma is áll a barokk stílusban épült *Zákóház*, hatalmas kapujával, mely mint átjáró a *Zákóközre* vezet. Zákó János történelmi hagyományaink szerint az 1848/49-es szabadságharcban a 34. honvéd zászlóalj parancsnoka volt őrnagyi rangfokozattal. Résztvett Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Tarcal, Tokaj védelmében. 1849. I. 24—25-én Tarcalnál visszaveri Schlick osztrák tábornok támadását egy fényes ellentámadással, majd II. 1-én a Tiszán átkelő császáriakat szuronyrohammal visszaveri Tokajnál.⁵ Zákó János a szabadságharc bukása után visszatért a postához, régi főnöke alkalmazta adminisztrátorként. 1850. II. 1-én felesége meghalt, Helena leánya akkor volt 16 éves. Alig heverte ki a csapást, újabb baj éri, elbocsátják a postai alkalmazásból. A császári kormány az igazoltatási eljárás során vétkesnek találta, megbosszulta forradalmi tevékenységét. „1852. III. 6-án mint tokaji postaadminisztrátor a szolgálati bizalom elvesztése miatt a postaszolgálat minden további alkalmazásából kizáratott.”⁶ Zákó ezután el is tűnt Tokajból, bizonyára várfogságra ítélték, vagy elszakadt városától. Halálának, eltemetésének bejegyzése sem a tokaji, sem a miskolci görög egyház anyakönyvében nem található. Árvájának sorsáról bizonyára keresztapja Spillenbergek Gábor a Szerveczkyt követő postamester, vagy egyéb rokonsága gondoskodott.

Zákó János elbocsátása után Szerviczkynek új adminisztrátorról kellett gondoskodni annál is inkább, mert júniustól a hivatal szolgálati tevékenysége kibővült, a hivatal munkája megnőtt, a postamester egyedül sokáig nem maradhatott. Legkézenfekvőbbnek látszott a homonnai beosztottját áthozatni Tokajba. Homonna kiadóságát 1852. nyarán valaki véglegesen megkapta, így Bazony elfogadta Szerviczky Tokajba való hívását. Így kerülhetett Bazony Ferenc vele együtt a sorfogazó szerkezet is Tokajba.

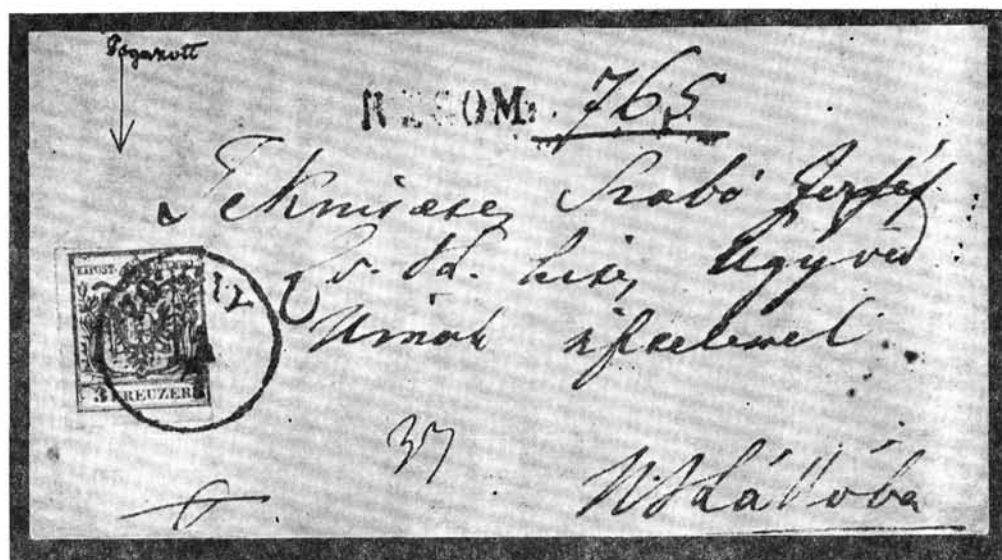
Nem közömbös számunkra Szerviczky családi kapcsolata, amiről az anyakönyvekből tudunk közelebbit. A II. Szerviczky Györgynek két testvére volt Antal (1809—1881) és Sándor (1818—1869) mindkettő Tolcsván földbirtokos volt, itt is lettek eltemetve. A híressé vált — a hivatalos perforálást hat évvel megelőző — két lyukasztást, vagy átütést 1852. tavaszán a homonnai posta kezelésében előfordult leveleken ismerték fel. A lyukasztás ötletét Szerviczky postamester adhatta, mert ha Bazonytól származott volna, akkor korábban alkalmazza. A homonnai fogazás 1852 tavaszán kezdődött és rövid ideig tartott, mert 1852 derekán már Tokajban találjuk feltűnni, s ezért ismernek olyan kevés homonnai bélyegzésű fogazott bélyeget.

Milyen események idézték elő a bélyegzés vándorlását? Az egyik: Zákó János kiadót (expeditort) a tokaji postától elbocsátották (1852. III. 6.) az 1848/49-es forradalmi magatartásáért, sőt igen aktív részvételéért. A másik: Tokaj magasabb szintű hivatallá lépett elő. Szállító postamesterséggé lett, amikor — 1852. június 1-től — bevezették a kocsiposta kezelést és beindították a Tokaj—Tálya közti lovasküldönc járatot heti háromszori, majd még ez év szeptemberétől négyszeri közlekedéssel. A hivatal forgalmát befolyásoló esemény az is, hogy Királytelek postaállomás és hivatal megszűnt (1852. június) és kézbesítés tekintetében ezentúl Tokajhoz tartozott. Homonnát a pályázat útján valaki véglegesen megkapta, aki egy személyben látta el a kiadóság kezelését.

A felsorolt személyi és forgalmi változások indokolták, hogy Szerviczky György postamester a homonnai kiadóját áthozza magához Tokajba. Ilyen előzmények után került Bazony Ferenc 1852. nyarán Tokajba. Ezen feltevést vallja *Brügler Elemér* filatelista is, amikor feltételezi, hogy mindkét hivatalt ugyanazon személy láthatta el.

A kutatás során a tokaji róm. kat. egyház halotti anyakönyvében két értékes adatra bukkantam: 1854. január 22-én meghalt Bazonyi Ferenc és Vörös Anna két éves Ferenc nevű gyermeke. Az anyakönyvi bejegyzés szerint az apa foglalkozása expeditor post, a gyermek származási (születési) helye Homonna. A másik adat: 1870. január 31-én tífuszban meghalt Bazonyi Béla 29 éves órási, aki 1841-ben született Homonnán.⁷ A két bejegyzés azt bizonyítja, hogy Bazonyi Ferenc posta expeditor (postakiadó) családjával együtt 1852-ben Homonnáról Tokajba költözött. Nem volt postamester, hanem beosztott. A két éves korában elhunyt kisfiú 1851-ben született Homonnán. Nincs bejegyzés a szülők — Bazonyi Ferenc és Vörös Anna — halálzási adatairól. Feltehető, hogy második gyermekük elvesztése után a már nyugdíjban levő Bazonyi Homonnára, esetleg máshová költözött.

Bazonyi Ferenc tehát 1852 nyarán kiadóként Szerviczky postamester mellett működött. Szerviczkynek 1853 végén hat havi felmondással megszüntették

2. kép. 3 krajcáros fogazott bélyeggel bérmentesített ajánlott levél 1853. július 11-i feladású keletbélyegző lenyomattal

3. kép. Felnagyított tokaji-fogazott bélyeg ügyetlen kézi perforálás jegyeivel, feladási időpont 1853. június 4.

munkaviszonyát. A felmondás 1854 júniusában járt le s innen kezdődik Spillenbergről Gábor volt kamarai ügyvéd postamesteri működése. Nem sokkal utána a bélyegfogazás is megszűnt. A megszűnése okát abban látom, hogy az új postamester Spillenbergről nem engedte meg az önkezdemenyezésből eredő fogazást tovább készíteni. Megengedte még a már elkészített készlet felhasználását, de újabb készítést nem engedett. Mint jogász nem tartotta helyesnek működését azzal kezdeni, hogy szabálytalanságot tűrjön el és emiatt szembe kerüljön a postaigazgatósággal.

A fogazást tehát megállapításom szerint kezdetben Homonnán, majd folytatón Tokajban Bazonyi Ferenc végezte. Véleményem szerint másodlagos kérdés, hogy saját ötletét vagy más ötletét valósította meg.

A fogazott tokaji bélyeg későbbi felbukkanása újra és újra lázba hozza a bélyegkülönlegesség iránt érdeklődő filatelistákat. Az osztrák *Die Briefmarke* c. bélyegszaklap 1972. januári száma régi osztrák bélyegunikum címmel közli prof. *Friedrich Rohacek* cikkét, mely sok olyan talányt vet fel a homonnai—tokaji fogazott bélyeggel kapcsolatban, melyre az említett tanulmányomban adtam választ. Jelen cikkemben pedig megerősítem. A *Die Briefmarke* cikkére — több vonatkozásban — ezúton kívánok reagálni. *Rohacek* említést tesz cikkében egy 1858 októberben keletkezett tokaji feladású üzleti nyomtatványról, melyen „Tokaj 30/10” bélyegzőlenyomat látható. A fogazott I kr. bélyeg III. típusú géppapíron nyomott, tehát 1854. évi kiadású. A levél hátoldalán „Debreczin 31/10” átmenő bélyegzés és „9—11 Fr. Wien I. XI.” érkeztetési bélyegzés látható. E levél előkerülése új talányokat vet fel, vitákra is adhat alkalmat, hiszen egyedülálló esettel állunk szemben.

A rejtély két részből áll: Hogyan lehetséges a korábban alkalmazott és megszűnt — nyomaveszett fogazás megjelenése egy 1854. évi kiadású géppapíron nyomott bélyegen 1858 késő ősztén? Ki végezhetette ezt a fogazást? Hogyan éledhetett fel a fogazás néhány nappal a hivatalosan fogazott kiadású bélyeg megjelenése — 1858. november 1. — előtt néhány nappal? A rejtély másik része: hogyan került az 1858. 30/10 feladású üzleti nyomtatványra Debreczen 1858. 31/10 bélyegzőlenyomat?

A szerző két feltevést említ, a postamester — aki az első átszúrásokat készítette Tokajban — áthelyezés útján 1858-ban rövid időre visszakerült a hivatalhoz és régi gyakorlata szerint az 1854-es géppapíron nyomott kiadás kevés megmaradt bélyegén is átszúrásokat készített és ezekből maradt meg egy darab. A másik feltevés szerint az első átszúrásos bélyegeket készítő „híressé lett postamester” 1858 előtt meghalt, de volt a hivatalnál egy másik postatisztviselő, aki a régi — általa jól ismert — elválasztási módot alkalmazta.

Mindkét feltevés közel jár a valósághoz, míg a feltevések személyi vonatkozása szerintem a következő: Bazonyi Ferenc 1854 nyarán, mikor Spillenbergről átvette a hivatalt és felettesének utasítására a készletének előre átütöttek kifogyása után megszüntette a fogazást. 1858 ősztén — mikor köztudottá vált, hogy 1858. november 1-től új, már perforált bélyeg kerül forgalomba — feloldva érezte magát a korábbi eltiltástól. A még meglévő fogazó eszközt elővette és az 1854-es kiadású bélyegen — hogy túl nagy szabálytalansággal ne vádolhassák — a legalacsonyabb címletű bélyegen újból alkalmazta. Még egy körülmény szól amellett, hogy Bazonyi az I krajcáros bélyegen alkalmazta

ismételten a fogazást. Az, hogy ez a bélyeg két nap múlva már érvénytelenné vált, nemcsak az új fogazott gépi perforált bélyegek megjelenése miatt, hanem azért is, mert az új bélyegsorozatnak már nem volt 1 krajcáros címlete. 1858. november 1-től ugyanis az addigi pengőpénz helyett osztrák pénz lépett életbe és az új értéknek megfelelően az addigi 1, 2, 3, 6 és 9 pengő krajcár postai díjak egyenértékét 2, 3, 5, 10 és 15 o. é. (osztrák érték) krajcárban állapították meg. Bazonyi az új perforált bélyeg megjelenésével bizonyítva érezhette eljárásának életrevalóságát. Akár a maga, akár főnöke ötlete volt az, hat évvel megelőzte korát. Százhusz év távlatából örülünk, hogy hazánkfia ötletéből — eljárásából — világraszóló bélyegkülönlegesség született.

Hogyan került a debreceni bélyegzőlenyomat a tokaji feladású levélre? Erre a kérdésre a vasúttörténet ad választ. A vasútépítés a múlt század közepén Magyarországon hatalmas ütemben indult meg. A pest—szolnoki vonal már 1847. szeptemberében megnyílt. Továbbépítése az 1848/49-es forradalmi események miatt abbamaradt. Csak az 1850-es évek közepén kezdett hozzá a kormányzat a Szolnok—Debrecen vonal megépítéséhez. Építés közben 1855-ben Andrassy György gróf engedélyt kért több, köztük a Debrecen—Nyíregyháza—Tokaj—Szerencs—Miskolc vasútvonal építéséhez. A pénzügyi nehézségekkel küzdő kormány az épülőfélben levő Szolnok—Debrecen vonalat eladta Andrassynak. Vállalkozása a Tiszai Vaspálya Társulat, az 1856. november 10-én szerzett engedélyével oly fokozott ütemben folytatta az építést, hogy a Szolnok—Debrecen vonalrész 1857. november 25-én átadásra is került.

A kutatott időben, 1858. október 30. tehát Debrecennek Pesttel vasúti összeköttetése volt. A vasútnak a postaszállításra való igénybevételét a kormányzat előírta, de azt kívánta a gyorsabb postai szállítás is, hogy Tokaj csatlakozzon Debrecenhez. Valószínű, hogy a Debrecen—Szerencs vonalrészből a Tokajig terjedő szakasz már működött ebben az időben, mert hét hónap múlva 1859. május 24-én átadásra került az elkészült vonalrész, valamint a miskolci Tiszai pályaudvar. Ezért kerülhetett „Debrecen 31/10” bélyegzőlenyomat az említett küldeményre, mely másnap — tehát a feladást követő harmadik nap — reggel 9—11 óra között rendeltetési helyén, Bécsben volt.

Az egész homonnai—tokaji fogazáskülönlegességnek van még egy érdekes témája, amivel eddig keveset foglalkoztak. Milyen eszközzel készült az átütéses fogazás? Erről a filatelisták körében megoszlanak a vélemények. Szerintem az átütéses fogazást a házi varrógépekhez tartozó ún. jelző, vagy pontozó kerékkel készíthették. E készülék kerékfogait házilag élezhették ki, hogy megfelelő éles átszúrást adjon. A falun most is található ilyen készülékek lenyomata 11—14 fogazás sűrűségnek felel meg.

JEGYZETEK

1. Verordnungsblatt für Posten Eisenbahnbetrieb und Telegraphen 1850. III. kötet 45. szám.
2. Verordnungsblatt für die Verwaltungsweige des Österreichischen Handelsministeriums 1852. I. kötet 8. sz.
3. Ugyanott 45. sz.
4. Schematismus inelyti regni Hungariae kötetei 1808—1848.
5. A Szabadságharc csatái Ifjúsági könyvkiadó 1954. 89. és 91. o.
6. Verordnungsblatt für die Verwaltungsweige des Österreichischen Handelsministeriums 1852 I. kötet 142. sz.
7. A tokaji róm. kat. egyház halotti anyakönyve 1837—1874. évi kötetének 1854. évi bejegyzése, ill. ugyanott 1870. évi kötet.

*DAS RÄTSEL DER DURCHSCHLAGS-PERFORIERUNG
DER BRIEFMARKEN VON HOMONNA-TOKAJ
(Auszug)*

Es ist eine Tatsache in der Briefmarkengeschichte, dass sechs Jahre vor der österreichischen Postmarken in den ungarischen Marktflecken Tokaj und Homonna ein Versuch gemacht wurde, die Postmarken von einander mit der Hand zu trennen, auf primitive Art zu perforieren. Der Aufsatz löst die spezielle Frage aus der Urzeit der österreichischen Briefmarkenausgabe, das Rätsel der sogenannten Durchschlags-Perforierung von Homonna-Tokaj aus dem Jahre 1852.

Der Verfasser wurde durch einen Artikel des namhaften österreichischen Filatelisten Dr. Anton Jerger, der in „Die Briefmarke“ 1965. H. 4—5, bzw in „Filatéliai Szemle“ 1966. H. 2. erschien, zur Forschung angeregt. Mit Hilfe der hier veröffentlichten Angaben und der im Ungarischen Briefmarkenmuseum bewahrten perforierten Marken zeigte der Verfasser nicht die filatelischen Charakteristiken der Briefmarken, sondern ihre Anwendung im Postverkehr:

Die Post von Homonna war von 1811 bis 1852 Briefsammelstelle. Von 1838 bis 1852 versah Ferenc Bazony hier den Dienst. Nach einer Bewerbungsanzeige wurde ab 1. Mai 1852 György Szerviczky, ein Beamter in Tokaj und Grundbesitzer in Homonna, der namentliche Leiter der Expedienststelle, während Ferenc Bazony weiterhin sein Amt als Postexpeditor versah, allerdings als Untergebener. Die Perforierung hat der Postexpeditor Ferenc Bazony nach der Idee von Szerviczky, der aus einer griechischen Kaufmannsfamilie stammte und einen guten Geschäftssinn hatte, veranlasst. Im Sommer 1852 wurden Änderungen hinsichtlich des Postverkehrs, des Tätigkeitskreises und des Personals durchgeführt. Das veranlasste Szerviczky, Bazony, der über eine lange Praxis verfügte, zu sich nach Tokaj zu holen. Zu gleicher Zeit wurde János Zákó, der seit 1847 bei der Tokajer Post arbeitete, wegen „Verlust des Dienstvertrauens“ seines Amtes enthoben. Zákó hat als Major an den Befreiungskämpfen teilgenommen und bei der Verteidigung seiner engeren Heimat (Bodrogkeresztúr, Tarcál, Tokaj) im Januar—Februar 1849 den Versuch des österreichischen Generals Schlich, die Theiss zu überqueren, zurückgeschlagen. So hat sich der Absolutismus am rebellischen Postexpeditor gerächt. Als Bazony nach Tokaj versetzt wurde, hat die Perforierung in Homonna ein Ende genommen und in Tokaj angefangen, bis sie 1854 endgültig eingestellt wurde. Die Einstellung steht in Zusammenhang mit dem Personalwechsel beim Postamt in Tokaj. Die Regierung liess die Rechtstitel der Postmeisterstellen

überprüfen. Die durch Erbschaft erworbenen Titel — so auch der von Szer-
viczky — wurden mit sechsmonatiger Frist gekündigt. Sein Nachfolger, der
Kammeradvokat Gábor Spillenber, hat Bazony die auf Eigeninitiative
Beruhende Perforierung nicht erlaubt.

Bazonys Versetzung und seine Tätigkeit in Tokaj werden durch die
standesamtlichen Eintragungen über seinen Sohn Ferenc, der Ende 1851 in
Homonna geboren wurde und im Januar 1854 in Tokaj starb, ohne jeden
Zweifel bestätigt.

Miklós Kamody